

נושא בדה היזמי

י"ל ע"י 'שערי הוראה' המפעל העולמי להפצת תורה והוראה

גליון ג' תשע"ב
פרשת ראה | מסכת ברכות

ברכות דף י"ח ע"ב

המעשה המופלא בחסיד אחד אם היה אמיתי או חלום

נערך ע"י הגאון רבי חיים שמרלר שליט"א - ראש ישיבת אורייתא

מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת, והקניטתו אשתו, והלך ולן בבית הקברות, ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם וכו'.

והנה יש מקום לבאר כל המעשה שהחסיד לן בבית הקברות ולא רק פעם אחת אלא שלוש פעמים בליל ראש השנה, ויש בכאן ב' תמיהות, חדא, דהרי אחד מסימני שוטה הוא הלן בבית הקברות יחיד, ושנית הרי דורש אל המתים הוא לפי כמה דיעות מי שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות לדרוש אל המתים. דורש אל המתים. לשיטה אחת פעולתו כשואל אוב, (רש"י פי' אחד, מעלה בזכרותו), או נשאל בגולגולת של מת, והמת עונה לו ע"י כישוף (רש"י פי' ב' והוא בספרי), או שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה ויתלבש עלי רוח המת ויגלה לו תעלומות, (סנהדרין סח), או שהולכים לבית הקברות ולקחים עצם אדם מת ובעבור מחשבתו ושגיונו, תראה לו דמות צורות בחלום, וגם בהקיץ (אבן עזרא י"א), וכאן בכל אופן יש לומר דלא היה התנאי דמרעיב עצמו.

לא לן שם יחידי

בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' מ"א) דן אי איכא בשני אנשים הענין דשטות ללון בבית הקברות, והביא רא"י דבשנים לית משום שטות ללון בבית הקברות מהך גמ' דהחסיד לן שם בליל ר"ה, אטו האי חסיד הי' ח"ו שוטה שלן בבה"ק בכל שנה אלא פשיטא שהי' עוד אחד עמו, יעו"ש,

המעשה היה בחלום

והמהרש"א תמה האיך יתכן שהחסיד שעליו אומרת הגמ' בב"ק ק"ג שהוא רבי יהודה בר אילעי או רבי יהודה בן בבא ילון בבית הקברות מקום טומאה ובליל ר"ה, ומתרץ בשם הריטב"א שהכל היה רק בחלום ולפי שהיה בראש השנה לכן ייחס לחלום חשיבות של אמת, ואכן כאשר ראה בחלום נתקיימו הדברים,

נידוהו או נדר בחלום

בחז"ל מצאנו כמה מאמרים הנוגעים להלכה בקשר לחלומות. בנדרים (נ). אמר ר' יוסף נידוהו בחלום צריך התרה מערה בני אדם וכו', וכן נקטינן להלכה ביורה דעה (סי' של"ד סעי' ל"ה), והוא יותר חמור מסתם נידוי שסגי בשלושה, ובר"ן כתב שם דמכיון שהיה בחלום חיישינן שמא נידוהו בשליחות המקום

ב"ה, ולכן הוי חמור שצריך עשרה, דהרי כל בי עשרה שכנה שריא. ונמצא שבאותו אופן שנתנדה כן התירו לו. (וע"ש בראשונים בזה שאיתא בגמרא דאם לא מצא עשרה שישב במקום שעוברים שם עשרה). ומזה משמע דחלום יש בו ממש. וכן דן הר"ן בנדר בחלום מה דינו, והביא דהרשב"א כתב דחייב התרה. ובשו"ע יור"ד סי' ר"י הובא ב' דיעות בזה.

גילו לו בחלום שהכסף הוא מעשר שני

אמנם האחרונים עוררו סתירה לדבר זה מהגמרא בסנהדרין (ב), תניא, הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו כלומר שאביו מת והניח לו מעות אך הבן לא ידע היכן המעות, ונתגלה לו בחלום שהמעות מונחים במקום מסויים, אמנם המעות הם של מעשר שני, זה היה מעשה וחז"ל אמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ולכן לא צריך לחשוש לדברי בעל החלומות שהכסף הוא מעשר שני, והטעם משום דהרי אין חלום בלא דברים בטלים, ולכן הגם שלעצם מציאות הכסף אכן נתברר שחלום אמת הוא אבל לגבי הענין של מעשר שני שמא דברים בטלים הוא, וכן הוא להלכה בחושן משפט (סי' רנ"ה סעי' ט). הרי שאין צריך לחשוש לחלום ואפילו אם ראה שבעירו חלום אמת הוא, וכל שכן אם אינו יודע כלל אם יש בו אמת.

האם בכל חלום יש בו חלק אמיתי

הבן איש חי בספרו רב פעלים (ח"ב יור"ד סי' ל"ב) מחדש לחלק, דתלוי מה הוא זוכר מהחלום, ויסוד הדברים הוא דהרי חז"ל קבעו דאין חלום בלא דברים בטלים, משמע דכשיש חלום לאדם הרי שהוא מורכב משני חלקים, ואז אנו אומרים דחלק אחד הוא חלק שיש בו ממש, ואילו השני הוא חלק דברים בטלים, ולכן בהך דסנהדרין שהוא זכר ב' החלקים הן היכן הכסף והן שהוא מעשר שני, הרי מכיון שנתברר שבאמת הכסף היה שם כפי שגילה לו בעל החלום, אם צריך לומר דהחלק השני הוא הדברים בטלים, דהיינו שהוא מעשר שני, אבל בהך דנדרים שזכר רק שנידוהו, אנו אומרים מן הסתם היה עוד חלק שחלם רק שכת, והרי אין אנו יכולים לדעת איזה חלק הוא האמיתי ואיזה חלק הוא של הדברים בטלים, לכן מחמירין עליו להצריכו התרה. ולדבריו יוצא, דאם היה המעשה להיפך, כגון אם לא זכר היכן אמרו לו בחלום שהכסף מונח, רק שמאיליו מצאו, אבל זה הוא זוכר שאמרו לו שהוא מעשר שני, יצטרך לחשוש מספק שמא זה החלק האמיתי.

חילוק בין איסורא לממונא

אמנם התשב"ץ בתשובותיו (ח"ב סי' קכ"ח) כתב לחלק, דהנה יש חלומות שהם לגמרי דברים בטלים, ויש חלומות שהם אמיתיים, נמצא שכל חלום יש בו ספק מה הוא, ולכן בנידוי שזה נוגע לאיסורא הרי ספיקא דאיסורא לחומרא, ולכן כשיש לו העצה דהתרה יעשה כן. אבל בסנהדרין דהוא נוגע לדיני ממונות, הרי בספיקא דממונא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה, ואינו מעשר שני.

חילוק בין איסורא לסכנתא

בשו"ת שיבת ציון סימן נב תירץ שרוב החלומות הם שקר ורק מיעוטא דמיעוטא הם אמת וכל היכא שדברי החלום נוגע לדבר איסור כגון האי דינא דאמרו לו בחלום שמעות שהניח לו אביו מעות מעשר בזה שפיר פסקינן שדברי חלומות אינן מורידין ואינן מעלין יען כי בכל דבר איסור אזלינן בתר רובא וכיון שרוב מעות הם חולין מוקמינן אחזקת חולין ועוד כיון שרוב חלומות הם הבל ואין בהן ממש אמרינן שגם זה הבל והוא מסוג רוב החלומות אשר שוא ידברו אבל בהאי דנידוהו בחלום חוששין למיעוטא דהנה התוס' בנדרים שם כתבו דלכך צריך התרה דיש לחוש שבהאי הודעה שנדוהו בחלום מגלים לו מן השמים שפורענות עתיד לבוא עליו ומעתה דבר זה אינו נוגע לדבר איסור כ"א לסכנה שלא יבא הפורענות ובסכנה לא אזלינן בתר רובא וחיישינן למיעוט.

חילוק בין חלום על העבר לחלום על העתיד

ישוב שני מתרץ שם שחלום שהוא על העבר אין זה נבואה אלא חלומות שוא יזכרון אבל חלומות שהם על העתיד הרי הוא מעין נבואה, ולכן אם נדמה לאדם בחלום שנידוהו הלא באמת אין כאן לא חרם ולא נידוי אלא שהמראה הזאת הוא דרך משל וחיידה כמו שהנבואה היא במראה וחיידה והפתרון מהחיידה הזאת הוא הודעת פורענות, וא"כ הוא הוראה לעתיד שפורענות מוכן לבוא עליו, ויש לו שייכות ודמיון לנבואה, משא"כ באומר לו בעל החלום שהמעות שהניח לו אביו במקום פלוני הם וכך וכך ושל מעשר הם, הוראה והודעה זו שהם מעות מעשר הוא על עבר שכבר הם מעשר ולא על העתיד וזה אין לו יחוס לנבואה ולכך אין חוששין לדברי החלומות.

האם בראש השנה דנים על התבואה

במשנה ראש השנה (טז א) איתא דבפסח העולם נידון על התבואה, ובתוספות שם הקשו מהגמרא דידן שהחסיד שמע שתי הרוחות שמספרות זו לזו, כל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו וכו', הרי לפנינו שבראש השנה הוא הזמן שדנים על התבואה, ותירצו התוספות ב' תירוצים ובתירוצם השני, דהגמרא בברכות כרבי יהודה דאמר בגמרא ראש השנה הכל נידונים בראש השנה וגזר דין על התבואה בפסח,

ותרצו כמה אחרונים דבראש השנה מזכירים מה שנגזר בפסח לפי זה מיושב דהא דאין דנים בלילה ה"מ דין חדש, אבל להזכיר מה שכבר נגזר, זה מזכירים בשמים אף בלילה, לכך היו יכולים הרוחות לשמוע שאומרים ראש השנה בלילה, שבפסח נגזר שכל הזורע ברביעה ראשונה לוקה, עי' עינים למשפט ועוד,

וראיתי מהגר"י זילברשטיין שליט"א בספר שבת שבתון דהקשה גיסו הגר"ח קנייסקי שליט"א מה יענו להאי עובדא ר' יוסי הסובר שם שבכל יום אדם נידון הרי על מעשה שהיה לא יחלוק. והשיב לו מרן אביו זצ"ל בעל קהלות יעקב דכוונת התוס' היא שאותו חסיד אזיל בשיטת ר' יהודה ובשמים פוסקים לגביו כמותו אך לא לגבי אחרים זולתו, וראיה לכך מר' אליעזר הסובר במסכת שבת דף ק"ל דמכשירי מילה דוחים שבת ואין הלכה כמותו, ובכל זאת באתרא דר' אליעזר לא מתו לפני זמנם אעפ"י דמישהו אחר שיעשה כך ויחלל שבת עבור מכשירי מילה חייב סקילה, הרי שבשמים פוסקים כאותם תנאים בנוגע אליהם

האם דנים בלילה ר"ה

בגמ' בראש השנה (ח' ע"ב) איתא ת"ר כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, מלמד שאין ב"ד של מעלה נכנסים לדין אלא א"כ קידשו ב"ד של מטה את החודש, ויוצא ברור שבליילה שאין מקדשין את החודש אין דנים בשמים, והקשו הרבה מהך גמ' דהחסידי לן בלילה בבית הקברות ושמע מה שדנו את התבואה, הרי זה היה בלילה ובלילה אין דנין, בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל כאן מישיב דזה היה במוצאי ר"ה, ושמע את הרוחות מספרים ששמעו מה שגזרו ביום ראש השנה.

כמה נידונים בדין הרהור כדיבור

נערך ע"י הרב מנחם מנדל שמרלר

בגמ' (כ: ואילך) נחלקו אי הרהור כדיבור, דעת רבינא דהרהור כדיבור ולרב חסדא הרהור לאו כדיבור. ופסק הרא"ש (סימן יד) דהלכה כרב חסדא והרהור לאו כדיבור לענין קרי"ש. אמנם הרי"ף לא הביא הלכה כמאן, וכתב בהשגות הראב"ד (על בעה"מ כ: ד"ה זה) דהרי"ף לא הזכירו, כי גם לדעת רבינא יש היתר רק לבעל קרי שהוא אנוס, אך האידנא דביטלו לטבילת בע"ק שוב אין נפק"מ דלכו"ע אין יוצא קריאת שמע בהרהור לחוד. ועפ"י דחה דברי הבעה"מ שם שכתב להוכיח דלהלכה קי"ל דהרהור כדיבור מהא דאמר רבי יוחנן (שבת קג) דמדכתיב ודבר דבר ילפינן דרק דיבור חול אסור בשבת אבל הרהור מותר, משמע דבלא זה הרהור הוי כדיבור ע"ש.

ובשו"ע (או"ח סי' סב ס"ד) מי שהוא אנוס וקרא קרי"ש בליבו יצא, ודעת הרמ"א שם דאנוס שרי לצאת בהרהור אפי' לכתחילה. וכתב במשנ"ב (סק"ז) שאין הכוונה שיצא בזה, אלא אחר האנוס צריך לחזור ולקרות, ומה שאמרו דיצא הכוונה שהקב"ה יקבע לו שכר כאילו קרא, וע"ש בביה"ל (ד"ה יצא) שהאר"י יותר בכל דעות האחרונים בזה.

בגדר הרהור כדיבור

הנה בפירוש הרהור הוי כדיבור חקר החזו"א (סימן כ"ט סק"ח) אם הכוונה דהרהור הוא כמו דיבור, דהיינו דיש אופן אחד לקיים מצות קרי"ש והוא דיבור, אלא דלדעת רבינא ודעימיה, הרהור נחשב כמו דיבור. או דילמא, דהרהור הוא במקום דיבור, והיינו שבמצות קרי"ש יש ב' אופנים לקיימו או בדיבור או בהרהור, וע"ש הנפק"מ לדינא בזה (ועי' מש"כ לדון בכע"ז לענין כתיבה כדיבור והנפק"מ בזה, בספר מרקחת חיים לדודי הגר"ח ווייס שליט"א - תש"ע פרשת תצוה). ועי' בקהילת יעקב (סימן יג אות ד) מה שחילק בזה בין הרהור כדיבור לדין שומע כעונה.

הרהור כדיבור בתלמוד תורה

בבית יוסף (או"ח סימן מז) הביא מדברי האיגור (בסימן ב') דאיי"צ לברך ברכת התורה על הרהור בדברי תורה דלהלכה הרהור לאו כדיבור, וכן פסק שם בשו"ע (סעיף ד) המהרהר בד"ת אי"צ לברך, וכתב במשנ"ב (סק"ה) דהיינו דהרהור לאו כדיבור. וכן פסק בשו"ע"ר (הלכות ת"ת, פ"ב סי"ב) דמצות ת"ת הוא רק כשמשיע לאוזנו. אך בביה"ל (שם ד"ה המהרהר) הביא דהגר"א נחלק על המחבר וס"ל דודאי יוצא חובת ת"ת בהרהור, דכתיב 'והגית' והוא לשון הרהור כמו והגיון ליבי, ע"ש. וכ"ד החוות יאיר במקור חיים (סי' פ"ב ס"ב) דיוצא בהרהור. ועי' מש"כ בשו"ת צפנת פענח (סימן רע"ו) לחלק שומע כעונה דטפי חשיב דיבור מהרהור.

אמנם לענין כתיבה כדיבור, כתב המחבר (שם ס"ג) דהכותב בד"ת יברך, אך במשנ"ב שם כתב דהוא כמו המהרהר וקי"ל דהרהור לאו כדיבור, ולכן אל יסמוך ע"ז לברך, אלא יוציא קצת בשפתיו, או יאמר פרק 'אלו דברים'. ובאמת דלעיל (דף טו:) הקשו בגמ' איך תאמר דיוצא המצוות כשאינו משמיע לאוזנו, והא כתיב הסכת ושמע ישראל, ותירצו דזה נאמר דוקא בד"ת. משמע דבד"ת לכו"ע הרהור לאו כדיבור דהא בעינן שישמיע לאוזנו, ואכן כן כתב הפנ"י (טו: ברש"י ד"ה האי) דכן דעת רש"י דלהלכה צריך להשמיע

לאזנו. אך השיטמ"ק (טו: ד"ה אמר רב יוסף) כתב דלמסקנא סגי בהרהור, וכ"כ בציונים לתורה להגר"י ענגיל (כלל ט) דסגי בהרהור, ודייק כן גם במהרש"א בסוכה (דף כ"ח ע"א), וכ"כ בראשון לציון לרבינו האו"ח הק' (מסכת מגילה דף כ"ח) דמקבלים שכר על הרהור בד"ת.

ובקרן אורה (ברכות שם) הוכיח מגמ' נדרים (דף ח' ע"א) בסוגיא דנשבעין על המצוות, דהרהור לאו כדיבור לענין ת"ת, דאמרינן התם "אמר רב גידל אמר רבי האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלוקי ישראל", והקשו בגמ', והלא מושבע ועומד הוא מהר סיני ללמוד וא"כ אין שבועה חל על שבועה, ותירצו דהאי ליטבע לזרזי נפשיה בעלמא. ומק' והלא זה שנינו כבר מרב גידל, ות"י דהא קמ"ל דכיון שיכול לפטור נפשיה ממצות חיוב ת"ת בקריאת שמע שחרית וערבית, ולכן חלה השבועה על שאר הת"ת [ועיין בר"ן שם דאע"פ דאף על שאר לימוד התורה איכא מצוה מ"מ השבועה חלה עליהו יעו"ש הטעם]. ומזה הוכיח הקרן אורה דע"כ דהרהור לאו כדיבור, דאי נוקי דהרהור כדיבור א"כ הרי דיוצאים מצות ת"ת בהרהור, וא"כ ע"ז הושבענו מהר סיני, וא"כ היה אפשר לומר דהשבועה חלה על הדיבור בלחודה, אלא ע"כ דבת"ת הרהור לאו כדיבור לכו"ע. וע"ע בשו"ת דברי יציב (ח"א סי' ג).

למ"ד יש מצוה בהרהור אם צריך לברך ברכת התורה

ומה שהבאתי לעיל משו"ע שכתב דא"צ לברך על הרהור בד"ת, ושמכאן ראה דס"ל דאין בזה מצוה (כ"ד המג"א שם סק"ב), אמנם ע"י במרומי השדה להנציב (ברכות כ' ע"ב) שכתב, דאפי' אי נוקי כרבינא דהרהור כדיבור, אעפ"כ אין מברכין ברכת התורה על הרהור לחוד, דדין ברכת התורה יליף מ"כי שם השם אקרא הבו גודל לאלקינו", והיינו רק כדיבור, דהא "אקרא" כתיב, ולכן בהרהור אין מברכין.

וגם יש אחרונים שכתבו דאפילו דהוה מצוה להרהר בד"ת, מ"מ אין מברכין דאין מברכין על דברים שבלב, כמו דאין מברכין על ביטול חמץ אף דהוה מצוה, וכ"כ הפרמ"ג (סימן מ"ז, משבצ"ז סק"ב) וישוע"י (שם סק"ד) והמנ"ח (מצוה ת"ל) ועיין עוד מש"כ בזה בהגהות מלא הרועים (ברכות כ"א ע"א) והפרמ"ג בפתיחה כוללת (ח"ג או"ד) ובשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ט"ז) ובשג"א (סי' כ"ד) ובשו"ת משכנות יעקב (סי' ס"ד) ובשו"ת משיב דבר (סי' מ"ז), ולפי זה שוב אין ראייה מהאיגור ודעימה דס"ל דהרהור בד"ת לאו מצוה הוא ולא מיקרי לימוד, ושוב אפ"ל דמ"מ מיקרי ת"ת ורהור בו כדיבור, ואעפ"כ אין מברכין.

הרהור בד"ת בשעת התפילה אם חשיב הפסק

מצוי מאוד שבשעת התפילה יהרהר אדם באיזה חידוש או הלכה, ויש לדעת אם נחשב זה להפסק, הנה בשו"ע (או"ח סימן ס"ח) צידד שלא לומר קרוב"ץ ופיוטים בתוך התפילה, וכן בטור שם הביא תשובת הרמ"ה דאין נכון לאומרו. והמהרי"ל היה נזהר לומר קרוב"ץ והיה כועס על הבחורים שהיו לומדים בבית הכנסת בשעת אמירת הקרוב"ץ, והביאו בדרכי משה (שם בסק"א) וביאר דלא כעס על שלא אמרוהו דהא דעת הטור שלא לאמרו, אלא כעס על דהוי הפסק בתפילתם, וכתב דמ"מ אפשר דכעס נמי על דלא אמרוהו ועל ההפסק לא כעס, דאפשר שלמדו בהרהור ורהור לאו כדיבור, ואינו הפסק. ומסיק דלכן מותר ללמוד בהרהור ולא מיקרי הפסק, אלא די ש לחוש לרואים שלא ידעו, וכ"כ הרמ"א שם דבהרהור לא מיקרי הפסק.

ואאמו"ר בספרו מועדי חיים (על ר"ה, פ"י התפילות והפיוטים או"א), עורר מדברי התוס' דמשמע דמיקרי הפסק אפי' בהרהור, דהנה לקמן כתבו התוס' (דף מ' ע"א, ד"ה הביא מלח) דרבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השולחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבים על השולחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות, השטן מקטרג, וברית מלח מגין עליהם. ואי נוקי דהרהור בד"ת לא הוי הפסק א"כ הרי די ש עצה שיהרהרו בד"ת וזה יגין עליהם ומה צריך מלח, אלא ע"כ דהוי הפסק [אמנם לענ"ד בזה אפשר לומר דהתוס' לשיטתם (לקמן כ"א. ד"ה עד) דאפי' היוצא ע"י שומע כעונה נמי חשיב הפסק ודלא כדעת רש"י שם, וא"כ הוא ממש לשיטתו, ואב הוא דלא לוסף עליו].

ומזה כתב אמו"ר שם להוכיח דדעת הרמ"א דאליבא דתוס' אין מצוה להרהר בדברי תורה, דאל"כ הרי דתיקשי אמאי אין להם מצות והלא ברצונם יהרהרו בתורה דלהרמ"א לא מיקרי הפסק, אלא ע"כ דדעת התוס' דלא מיקרי לימוד, ואין יוצאים בהם חיוב ת"ת. והוא חידוש גדול. ועיי"ש עוד מה שדן בדברי היעב"ץ דמחדש דשאני קריאה מתוך הכתב להרהור סתם. אמנם לענין מי שעולה לו הרהור בתורה בתוך תפילתו ודאי לא חשיב הפסק, וכמו שכתב בקהילות יעקב (סי' יב) דרק היכא דמוטל עליו חיוב דיבור כגון חיוב קרי"ש, בזה י"ל דיוצא בהרהור לחוד, אך בתוך התפילה שאין עליו חיוב ללמוד וכ"ש דברים בטלים, בזה לכו"ע לא הוי הרהור כדיבור. וכעין סברא זו יש בשו"ת דברי יציב (ח"ז סימן ז)

אם עכו"ם נמי מותר להרהר בד"ת

ולכאורה יש גם נפק"מ מזה לענין אם מותר לעכו"ם ללמוד תורה בהרהור, דאם הרהור כדיבור בתלמוד תורה, אסור, וכדין מה שאמרו דגוי שעוסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין טו), אך אם הרהור לאו כדיבור א"כ ה"ה לכאורה דשרי ללמד נכרי תורה בכה"ג.

וחקר בזה בשו"ת כנף רננה (סי' ד', ד"ה אלא, ועיי"ן בשד"ח מערכת האלף, כללים, קב. שהביא דבריו) בדין נכרי אילם שלא יוכל להגות התורה בפה וגם ידיו קטועות לבלי יכולת לכתוב הד"ת אי בכה"ג שרי ללמוד תורה, דהרי לפי שיטת המ"ד הרהור לאו כדיבור דמי לכאורה מאי איכפת לן למיגרס עימיה בתלמודא.

ומסיק דלכאורה נחלקו בו רבי אמי (דחגיגה יג.) ורבי יוחנן (סנהדרין שם) דרבי יוחנן שם נתן הטעם שאין מלמדין תורה לנכרי הוא משום דלנו מורשה ולנו מאורסה ולא להם. א"כ הרי דבכה"ג דרק מהרהר, והרהור לאו כדיבור, א"כ אינו גוזלה ואין בא על המאורסה לנו, משא"כ לדעת רבי אמי (חגיגה שם) דהטעם הוא משום דמשפטים בל ידעום דאינו תליא כלל בהלימוד אלא בידיעה, א"כ אפי' אם רק מהרהר נמי נאסר, דהרי ע"י שיהרהר ידע התורה. ושוב אסור דמשפטים בל ידעום. [והמעין הישר יראה דלפי"ז נמי יתורץ קושיית התוס' בחגיגה שם ודו"ק, ובעצם החידוש דיש אופן לימוד תורה לגוי בהרהור, יש לתרץ לפי"ז גם קושיית הבנין דוד (פרשת נח) האיך למד נח תורה, וקושיית שו"ת שאילת יעקב (ח"א סי' סז) האיך למד אברהם אבינו תורה, ואכ"מ]. וע"ע בכלי חמדה (יתרו א) שחילק בין ישראל לגוי לענין כתיבה כדיבור ולענין הרהור כדיבור, וראה מחינוך (מצוה תטז) דבן נח מצווה על מחשבת ממון חבירו, ע"ש, ועי' רמב"ן (שמות יח ו) ומה שלמד מזה בשו"ת חת"ס (יו"ד סימן רכ"ז) ושם הוא ב"נ (ועי' פרדס יוסף יתרו אות יג, מש"כ בדבריו).

הרהור כדיבור לענין ברכהמ"ז

כתב הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ז) 'כל הברכות כולן צריך שישמיע לאוזנו מה שהוא אומר, ואם לא השמיע לאוזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בליבו, וכ"כ הסמ"ג (עשין יח). וכתב הב"י (אור"ח סימן קפ"ה ד"ה וצריך) דמשמע מלשונם דאף במחשבת הלב לחוד נמי יצא, ובב"ח (סי' סב ד"ה ומ"ש ובלבד) תמה דהרמב"ם נראה כסותר דברי עצמו, דהא לגבי קרי"ש פסק (פ"ב מקרי"ש ה"ח) דצריך להשמיע לאוזנו ואם לא השמיע לאוזנו יצא. משמע דרק אם הוציא בשפתיו אלא שלא השמיע לאוזנו יצא, אבל בהרהור לחוד לא יצא, והכא כתב דברכהמ"מ יצא אף בהרהור. ובאמת בשאג"א (סימן ו) ובמשנת יעב"ץ (אור"ח סי' כ"ו אות ה) כתבו לחלק בין קרי"ש דכתיב בו 'ודברת בם' לברכת המזון דלא כתיב בה דיבור, ולכן יוצא בהרהור, ועי' עוד בזה בפרמ"ג (סי' סב משב"ז א, ובראש יוסף טו. ד"ה ואם) ובקהלות יעקב (ברכות סימן יב).

אך להלכה אינו כן, ואף בברכות אמרינן דהרהור לאו כדיבור, ופי' משמעות השו"ע והפוסקים סימן סב סעיף ב', וסימן קפ"ה סעי' ב'.

אם יש איסור ברכה לבטלה בהרהור

והנה יש לדון באחד שמסופק אם בירך על המאכל וכיו"ב, דאמרינן ספק ברכות להקל, אם יותר נכון שעכ"פ יהרהר הברכה בליבו, ואז יצא מדין הרהור כדיבור (עכ"פ לדעת הרמב"ם הנ"ל). אלא דאולי י"ל

דאם בברכות אמרינן דהרהור כדיבור, אולי גם משום ברכה לבטלה יש בזה. וכיוצא בו יש להסתפק אם מותר להרהר ברכות בליבו, או יש בזה משום ברכה לבטלה.

והנה בדין שומע כעונה מצינו דעות בפוסקים אם יש בזה משום ברכה לבטלה, עיי' בשו"ת אבני נזר (סימן תמט) שכתב דלא שייך דין ברכה לבטלה בשומע כעונה, וכ"כ באשל אברהם (או"ח סי' ת"ר). אמנם בצ"ח (לקמן כא:) לענין המסתפק אם בירך או לא כתב שתלוי בפלו' רש"י ותוס' (כא:, וסוכה לח:) אי יש הפסק בשומע כעונה, ע"ש, וכ' דעכ"פ אם שומע בתורת תנאי שיצא רק אם חייב ברכה בזה שפיר עבדי לכו"ע. משמע מדבריו דיש איסור ברכה לבטלה אף בשומע כעונה, וכ"כ בשו"ת מהרי"א (יו"ד סי' שטז). אך עיי' בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' כא) שכתב דמדברי המחבר (או"ח סי' קד) משמע דשרי לעשות כן אף שלא בתורת תנאי.

אמנם אף להצ"ח י"ל דהיינו רק לענין שומע כעונה, דבזה הוי כעונה טפי מהרהור כדיבור, וכמו שכתב בשע"ת (סימן מ"ז סק"ב). אבל בהרהור כדיבור אולי גם להצ"ח יהיה מותר לכתחילה להרהר בספק אם בירך. ואכן מצאתי דגדולי האחרונים הורו שיכול ואף נכון לעשות כן, וכ"כ הפרמ"ג בפתחה להלכות ברכות (אות ב) ומאמר מרדכי (סי' רט סק"ה) והגרעק"א (סי' קפד סעי' ד) בשם גינת ורדים, ועוד. וא"כ פשוט דס"ל דאין בזה משום ברכה לבטלה.

אמנם עדיין יל"ע, דהם פסקו כן מפני דנקטו להלכה דהרהור לאו כדיבור, אבל לדעת הרמב"ם הנ"ל עדיין צ"ע אם יש בזה משום ברכה לבטלה. אלא דראיתי בשו"ת הלכות קטנות (ח"ג סי' קמ"ו) ובדעת תורה (סו"ס רטו, בשם גן המלך) שכתבו דלכו"ע לא שייך ברכה לבטלה כי אם עיי' דיבור, דהא האיסור דברכה לבטלה יליף לה מכלל איסור ד'לא תשא', וזהו כשבועה, ובשבועה הלא קי"ל דאינו חייב עד שיבטא בשפתיו [וזהו דלא כהצ"ח דגם בשמיעה יש איסור, וצ"ע]. ועיין בזה גם בברכ"י (סימן סב) ובשדי חמד (כללים מערכת ב' אות קטו ד"ה ולענין). אמנם בתורת חיים סופר (סק"ג) שפיר החמיר אף בהרהור משום ברכה לבטלה, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן לח), ע"ש, ולכאורה לדבריהם יש להזהר מלהרהר סתם בברכות, ויל"ע.

אם יש איסור למנות את ישראל בהרהור

יש להסתפק אם יש איסור למנות ישראל בהרהור למ"ד דהרהור כדיבור, דהא בפה אסור למנות את ישראל כמבואר בגמ' (יומא כב.) וילפינן מקראי, וא"כ לכאורה אם הרהור כדיבור ה"ה דאסור בהרהור.

והנה בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קו) הביא בשם החת"ס לדון אם מותר למנות את ישראל עיי' כתיבה, דמדאמרינן שם דהמונה את ישראל עובר בל"ת, ש"מ אפילו כותב ואינו מוציא בפיו, דהא ראיות הש"ס לאסור מנין ישראל הוא מ'וישמע שאלו ויפקד בטלאים' וכן 'ויפקדם בבזק', ואם תמצי לומר דשרי בכתב למה הוצרך למנותם בבזק וטלאים, אלא ע"כ דאף בכתיבה יש איסור. וא"כ לכאורה ה"ה דיש להוכיח דעיי' הרהור אסור, דאל"כ למה לא מנהו בהרהור. אמנם י"ל דמכורח המציאות והקושי למנות בהרהור לא עשו כן, וא"כ אין ראיה.

אמנם בשו"ת מהרש"ג (ח"ד סי' יט) דאסור למנות את ישראל גם בכתיבה מטעם אחר, והוא דזיל בתר טעמא, דכל מה שאסרו למנות את ישראל הוא כדי שלא ידעו המספר, וא"כ כל מנין שעל ידו יודע המספר אסור, וכן העלה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סימן ו) דאף בכתיבה אסור. וא"כ אולי ה"ה בהרהור, דסו"ס מונה הוא לדעת המספר.

לקראת התחלת הש"ס נפתחו מוקדי ההרשמה

דף גמרא בכ-חצי שעה

גלאט פשט

לומדים פשוט לנצל את הזמן

"גלאט פשט" - סדרת תקליטורי שמע (MP3) של שיעורי גמרא הנמסרים בשפה רהוטה וברורה, (אידיש/עברית) ע"י הגאון רבי חיים שמרלר שליט"א **כל דף גמרא כחצי שעה בלבד**, יעיל לניצול של זמן פנוי (בסיעה וכו').

*הנחלה לאלפי המנינים
וגקל "מידי" אולד*

- * דיסק - שיעורי "גלאט פשט" על הדף היומי (MP3)
- * מבחן סיכום עצמי על דפי הגמרא

מחיר מנוי 30 ש"ח לחודש כולל משלוח

מוקד המנויים

02-540-1912

פקס: 02-532-6421, דוא"ל: horaa@enativ.com